

Експертний висновок
проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих
актів України (щодо окремих питань професійних спілок)»
(реєстр. № 2681)

Федерацією професійних спілок України розглянуто проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо окремих питань професійних спілок)» (реєстр. № 2681) та повідомляється, що він є неприйнятним виходячи з наступного.

Аналіз законопроекту показав, що він передбачає суттєве обмеження прав і гарантій діяльності профспілок, чим порушуються норми ратифікованих Україною фундаментальних Конвенцій Міжнародної організації праці № 87 «Про свободу асоціації та захист права на організацію» (далі - Конвенція МОП №87), № 98 «Про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів» (далі - Конвенція МОП № 98), № 135 про захист прав представників працівників на підприємстві та можливості, що їм надаються (далі - Конвенція МОП №135), Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, інших актів міжнародного права та розцінюється профспілками, як чергова спроба поставити найбільш представницькі організації громадянського суспільства під повний контроль держави, позбавити захищеності профспілок від зовнішнього втручання з боку державних органів та створення умов для ослаблення автономії профспілок.

Крім того, запропоновані проектом зміни у більшості випадків порушують вимоги статей 22 Конституції України, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Також проектом порушуються одні з основних принципів діяльності профспілок - їх незалежність, самоврядність та невтручання держави в діяльність профспілок, які є загальновизнаними нормами міжнародного і національного законодавства та безперечними умовами функціонування системи соціального партнерства.

Захист профспілок від будь-яких дискримінаційних дій, спрямованих на обмеження свободи об'єднання в галузі праці, закріплений статтею 1 Конвенції №98.

Натомість законопроектом (підпункт 1 пункту 1 та підпункт 7 пункту 2) пропонується доповнити новими статтями Кодекс законів про працю України (стаття 247-1) (далі - КЗпП) і Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (ст. 16-1) (далі - Закон про профспілки) та внести зміни до статті 15 Закону про профспілки *щодо обов'язкового створення Контрольних комісій*. Запропоновано обирати Контрольну комісію з членів профспілки (профспілок, що входять до об'єднання), а за необхідності залучати до роботи комісії на громадських засадах осіб, які навіть не є членами профспілки.

Слід зазначити, що така норма порушує принцип незалежності та

невтручання в діяльність професійних спілок, закріплений у статті 3 Конвенції МОП №87, пункті а частини першої статті 8 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, статті 12 Закону про профспілки та є грубим втручанням у діяльність профспілок, які наділені правом самим формувати свої виборні органи та визначати їх повноваження, в передбаченому статутами порядку.

Крім того, надання Контрольним комісіям таких повноважень, як контроль за дотриманням виборним органом профспілки вимог діючого законодавства, Статуту, колективних договорів та угод, належного виконання виборним органом своїх функцій, моніторингу цільового використання коштів профспілки, розгляду конфліктних ситуацій, що виникають у профспілці, частково дублюють повноваження інших органів, що утворюються відповідно до статутів (положень) профспілок, їх об'єднань, а також порушують визначений законодавством порядок контролю.

Так, частиною четвертою статті 34 Закону про профспілки передбачено, що контроль за надходженням коштів та їх витрачанням здійснюють контрольно-ревізійні органи.

Питання контролю за дотриманням вимог колективного договору (угоди) вирішується у порядку, визначеному Законом України «Про колективні договори і угоди».

Питання щодо контролю за дотриманням виборним органом вимог статуту профспілки (профоб'єднання) та за належним виконанням ним своїх функцій регулюється безпосередньо статутом та іншими документами профспілки (профоб'єднання).

Тому включення до компетенції контрольних комісій повноважень щодо вирішення внутрішньо-організаційних питань у профспілках є недоцільним, оскільки вказані питання не є предметом законодавчого регулювання. Слід також врахувати, що визначення правового статусу контрольної комісії не є предметом КЗпП України, тому доповнення цього кодексу новою статтею 247-1 вважаємо недоцільним.

Втручання державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, роботодавців, їх об'єднань у статутну діяльність профспілок, їх організацій та об'єднань забороняється, що відповідає статті 3 Конвенції МОП №87.

При цьому, необхідно зазначити, що згідно зі статтею 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Право профспілок вільно і самостійно організовувати свою діяльність передбачає право не тільки приймати свої статути, вільно обирати своїх представників, створювати свій апарат, здійснювати управління, але й формувати свої виборні органи та визначати їх повноваження, встановлювати порядок формування коштів та напрямки їх використання, здійснювати контроль за їх витрачанням, а держава утримується від будь-якого втручання, здатного обмежити це право або перешкодити їх законному здійсненню.

Таким чином, запропонована проектом новела (підпункт 14 пункту 2) щодо зобов'язання виборних органів профспілки звітувати про виконання

взятих на себе зобов'язань на вимогу не менше, ніж двох третин членів первинної профорганізації, суперечить вимогам статті 3 Конвенції МОП №87.

Вважаємо недопустимим **виключення**, визначеного у статтях 247 КЗпП України та 33 Закону України про профспілки, **права виборного органу профспілки вимагати звільнення керівника підприємства, якщо він порушує законодавство про працю, не дотримується положень колективного договору чи ухиляється від його укладення**, яке є гарантією та можливістю профспілки впливати на недобросовісного роботодавця, який абсолютно нехтує правами працівників. З боку профспілки ніяких зловживань при використанні цього права немає бо запобіжником тут виступає суд, який вирішує питання законності вимог профспілки, та чи роботодавець нічого не порушує. Оскільки, право виборного органу профспілки вимагати розірвання трудового договору з недобросовісним роботодавцем передбачено в декількох статтях КЗпП, виключення з тексту лише однієї норми створить швидше правову колізію та невизначеність законодавства.

Позбавлення профспілок (підпункт 2 пункту 1), як *представників застрахованих осіб* (виключення пункту 13 частини першої статті 247 КЗпП України та аналогічних норм статті 38 Закону про профспілки), повноважень щодо здійснення *контролю за підготовкою та поданням власником або уповноваженим ним органом документів, необхідних для призначення пенсій працівникам і членам їх сімей* суперечить вимогам абзацу 26 статі 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», та частини першої статті 44 цього ж Закону, де представниками застрахованих осіб визнано профспілки або їх об'єднання.

Виключення пункту 14 частини першої статті 247 КЗпП України та пункту 14 частини першої статті 38 Закону про профспілки щодо здійснення контролю за наданням пенсіонерам та особам з інвалідністю, які до виходу на пенсію працювали на підприємстві, в установі, організації, прав на існуючі пільги суперечить вимогам Конституції України (принцип рівності) та чинному законодавству.

Надання законодавцем права профспілкам **вимагати і одержувати від роботодавця відповідних документів, відомостей та пояснень щодо умов праці, виконання колективних договорів, додержання законодавства про працю та соціально-економічних прав працівників** є послідовним і тому виключення з пункту 2 частини першої статті 248 КЗпП України та пункту 2 частини першої статті 40 Закону про профспілки **права «вимагати» від роботодавця цих документів** буде нелогічним та таким, що суперечить статті 22 Конституції України.

Також протиправним вважаємо виключення пункту 6 статті 248 КЗпП України та пункту 6 статті 40 Закону про профспілки щодо позбавлення **права профорганізацій перевіряти розрахунки з оплати праці**, оскільки відповідно до статті 35 Закону України «Про оплату праці» громадський контроль за додержанням законодавства про оплату праці здійснюють професійні спілки та їх об'єднання.

Крім того, вважаємо протиправним також позбавлення профспілок **права перевіряти розрахунки з державного соціального страхування**, що суперечить статті 30 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування та державного соціального страхування».

Зміни до статті 249 КЗпП України та частини третьої статті 42 Закону про профспілки позбавляють працівника законного права вільно розпоряджатися своєю заробітною платою, у т.ч. утримання з одержуваної ними заробітної плати та перерахування членських профспілкових внесків на підставі особистих письмових заяв, чим порушуються вимоги статті 25 Закону України «Про оплату праці», статті 6 Конвенції МОП № 95 про захист заробітної плати, пункту 14 Рекомендації №143 та постанови Кабінету Міністрів України від 29 січня 1993 р. № 69 «Про оплату витрат юридичних осіб за проведення відрахування із заробітної плати працівників за їх бажанням». Тим більше, перерахунок членських внесків не створює жодних додаткових витрат для роботодавця, більше того - на основі бухгалтерських даних про сплачені внески повсякчас визначається кількість членів профспілок, що є підтвердженням повноважень профспілкової сторони у колективних переговорах. Наразі на практиці непоодинокими є випадки, коли роботодавець всупереч чинному обов'язку перераховувати членські внески всіляко уникає цього. Тому збереження у законі обов'язку з перерахунку буде додатковим важелем забезпечення стабільності у роботі профспілок та сприятиме дієвому соціальному діалогу на локальному рівні.

Зміни до статті 251 КЗпП України та статей 28, 45 Закону про профспілки щодо обмеження права профспілок на інформацію та скасування строків надання такої інформації суперечать положенням статті 11 Конвенції МОП № 87 та частині другій статті 4 Закону про профспілки, статей 4, 5 Закону України «Про інформацію», згідно яких громадські об'єднання, як суб'єкт інформаційних відносин має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Ця інформація необхідна при укладенні колективних договорів та угод, а також у разі припинення трудових відносин з причин економічного, технологічного структурного або аналогічного характеру (стаття 14 Конвенції №158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця).

Натомість автори законопроекту пропонують **залишити в статті лише обов'язок роботодавця без зазначення конкретного строку виконання запиту профспілок**. Така норма може негативно вплинути на забезпечення прав профспілок, зокрема в процесі колективних переговорів. Адже у випадку прийняття змін, роботодавець матиме змогу відповідати профспілкам відповідно до строків, визначених у Законі України «Про звернення громадян», а це 30 днів. Профспілкам життєво необхідно мати можливість отримувати інформацію від роботодавця в розумні строки, аби швидко проаналізувати документи та зреагувати на потенційні порушення прав членів профспілок.

Зміни (підпункт 7 пункту 1 та підпункт 17 пункту 2), внесені до статті 252 КЗпП України та статті 41 Закону про профспілки, також не відповідають законодавству. Так, позбавлення працівників, які обиралися до складу профспілкових органів, додаткових гарантій під час притягнення їх до дисциплінарної відповідальності або звільнення членів виборних профспілкових органів без згоди вищестоящого профоргану є не тільки порушенням вимог статті 1 Конвенції МОП №135 та пунктів 5, 6 Рекомендації №143 в частині захисту прав представників працівників на підприємстві та

можливостей, які їм надаються, але й призведе до безпідставних звільнень таких працівників.

Представникам працівників на підприємстві має бути забезпечено ефективний захист проти будь-якої дії, яка може завдати їм шкоди, куди входить звільнення, яке ґрунтується на їхньому статусі чи на їхній діяльності як представників працівників, або на їхньому членстві в профспілці, чи на їхній участі в профспілковій діяльності в тій мірі, в якій вони діють відповідно до наявного законодавства чи колективних угод або інших спільно погоджених умов.

Такий самий захист повинен надаватися працівникам, які більше не є представниками працівників. Стаття 1 Конвенції МОП №135, пункт 8 Рекомендацій №143 передбачають, що особам, які виконували функції представників працівників на підприємстві, де вони працювали, і повертаються на свою роботу на цьому підприємстві після закінчення терміну їхніх повноважень, повинні зберігатися або поновлюватися всі їхні права, серед них права, що стосуються роду їхньої роботи, заробітної плати і виробничого стажу.

Автори законопроекту **пропонують внести зміни** до частини другої статті 252 КЗпП, *надавши право роботодавцю притягувати членів виборних профспілкових органів до дисциплінарної відповідальності без згоди виборного органу*. Така зміна суттєво погіршить становище працівників, обраних до профорганів, оскільки з практики відомі неодноразові випадки притягнення профспілкових лідерів за їх активну профспілкову позицію до дисциплінарної відповідальності у вигляді догани.

Зменшення тривалості "профспілкової відпустки" до 3 календарних днів, працівникам, обраним до складу виборних органів профспілки теж не підтримується. Пункт 11 (1) Рекомендацій № 143 передбачає, що представникам працівників для забезпечення можливостей ефективного виконання їхніх функцій має надаватися потрібний вільний час для участі в профспілкових зборах, навчальних курсах, семінарах, конгресах та конференціях. Оскільки законодавцем визначено тривалість такої відпустки не конкретним строком "до 6 календарних днів", зменшення його до 3 календарних днів на практиці є негативною новацією та може призвести до того, що роботодавець буде надавати лише 1 день відпустки профспілковим активістам. Крім того, згідно з пунктом 11 (2) Рекомендацій № 143 така відпустка має надаватися без втрати заробітної плати чи соціальних та інших допомог.

Не підтримуються також зміни (підпункт 1 пункту 2), які вносяться до статті 1 Закону про профспілки щодо *обмеження створення первинних профспілкових організацій в закладах освіти*, що суперечить статтям 2, 3 Конвенції МОП № 87, статті 8 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, статті 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, статті 20 Загальної декларації прав людини, статті 36 Конституції України в частині зобов'язання держави забезпечити **право громадян на об'єднання в професійні спілки** для захисту своїх прав, зокрема студентів та учнів профтехосвіти.

Запропоновані проектом обмеження до цієї ж статті щодо визначення *кількості профорганізацій, не більше двох, які можуть утворюватися на одному підприємстві, установі, організації* обмежують право на свободу об'єднань в профспілки та не відповідають положенням статті 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, статті 8 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, статті 5 Європейської соціальної хартії, статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статті 36 Конституції України, статті 6 Закону України "Про профспілки, їх права та гарантії діяльності".

Також не відповідають вимогам статей 2, 3 Конвенції МОП № 87 змін до статті 1 Закону про профспілки в частині *визначення кількості входження до організації членів профспілки не менше 10 осіб*. Дана норма не тільки порушує норми Конвенції МОП 87, але й є дискримінаційною, адже на підприємстві (мікропідприємства, мале підприємство тощо), де працює менше 10 осіб, профспілку створити буде неможливо.

Неконституційним є *виключення частини п'ятої статті 7 Закону про профспілки (підпункт 2 пункту 2) про визначення статутами обмежень щодо подвійного членства у професійних спілках*, оскільки стаття 36 Конституції України передбачає, що обмеження подвійного членства у професійних спілках встановлюються виключно Конституцією і законами України.

Зміни до частини третьої статті 11 Закону про профспілки *щодо збільшення кількості до 3 первинних профспілкових організацій для набуття статусу місцевих* вже визнавалися Конституційним Судом України такими, що не відповідають частині першій статті 36 Конституції України (абзац п'ятий пункту 2.2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями народних депутатів України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 8, 11, 16 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (справа про свободу утворення профспілок) від 18 жовтня 2000 року, справа №11-рп/2000).

Не відповідають вимогам статті 3 Конвенції про дискримінацію в галузі праці та занять № 111 змін до статті 13 Закону про профспілки в частині *відмови від державного сприяння профспілкам у встановленні ділових партнерських взаємовідносин з роботодавцями та їх об'єднаннями та навчання профспілкових кадрів*.

Позбавлення профспілок відрахування коштів не менш ніж 0,3 % на культурно-масову, фізкультурну та оздоровчу роботу, а також одержання фінансування на проведення культурно-масових, фізкультурних та оздоровчих заходів в інтересах усіх працівників підприємства в рамках колективного договору порушує вимоги статей 9, 22 Конституції України, Статті 8 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, що унеможливить санаторно-курортне оздоровлення працівників, проведення культурно-масових, фізкультурних заходів.

Щодо внесення до статей 14, 15 Закону про профспілки змін *про встановлення у статутах профспілок розміру та порядку сплати членський внесків*, необхідно зазначити, що це питання є внутрішнє право

кожної організації визначати розмір внесків і порядок їх сплати. В статуті може бути визначена лише нижня межа внесків.

Зміни (підпункт 8 пункту 2), що пропонуються до частини шостої статті 20 Закону про профспілки в частині *обмеження права осіб, які відносяться до «керівного персоналу» підприємства бути членами профспілок* носять відкритий дискримінаційний характер відносно займаної посади особи бути членом профспілки та суперечать нормам статті 2 Конвенції № 87, частини третьої статті 36 Конституції України та статті 7 Закону про профспілки, зокрема, відповідно до якої громадяни України мають право вільно обирати профспілку, до якої вони бажають вступити. Разом з тим, частина п'ята статті 7 цього Закону встановлює заборону роботодавцеві бути членами виборних органів профспілки будь-якого рівня, а частина шоста статті 20 забороняє ведення переговорів та укладання угод і колективних договорів від імені працівників особам, які представляють роботодавців.

Разом з тим, слід зазначити, що в чинному законодавстві відсутнє визначення терміну *«керівний персонал»*, тому неможливо буде визначити конкретно, хто належить до такого персоналу - чи безпосередньо керівник юридичної особи, чи інші працівники, що займають посади його заступників та керівники, їх заступники структурних підрозділів юридичної особи. Тим самим запропонована норма не тільки позбавляє керівний персонал юридичної особи конституційного права вільно обирати профспілку, до якої вони бажають вступити, але й позбавляє весь трудовий колектив цієї юридичної особи права на ведення колективних переговорів з укладення колективного договору.

Запропоновані зміни до статей 21, 22, 24, 28 Закону про профспілки щодо *позбавлення профспілок права: участі у розгляді проектів нормативно-правових актів, які стосуються регулювання трудових, соціальних, економічних відносин органами; участі в розгляді органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також: роботодавцями, іншими об'єднаннями громадян своїх пропозицій; безоплатне отримання інформації з питань, що стосуються трудових і соціально-економічних прав та законних інтересів своїх членів; отримання інформації про результати господарської діяльності підприємств, установ, організацій; входження, як представників застрахованих осіб, до складу наглядових рад фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування*, суперечать не тільки вимогам Закону про соціальний діалог, але й не відповідає нормам статті 4 Закону про профспілки, частині другій параграфу 35, пункту 2 частини сьомої параграфу 44 Регламенту Кабінету Міністрів України, Положенню про Спільний представницький орган репрезентативних всеукраїнських об'єднань профспілок на національному рівні та направленні на знищення профспілкового руху в Україні.

Щодо змін до статті 24 Закону про профспілки про *скасування права представників профспілок входження до складу наглядових рад* необхідно зазначити, що згідно з чинним законодавством представники роботодавців та застрахованих осіб мають право управляти фондом, який формується ними, а держава має здійснювати контроль, а не розпоряджатися коштами фонду.

Не відповідають закладеним фундаментальним принципам в Конвенції МОП № 87 (самоврядність профспілок та заборона втручання держави та інших суб'єктів у внутрішні питання організацій) та пункту 8 статті 14 та

пункту 11 статті 15 Закону про профспілки законодавчі пропозиції щодо встановлення в законі порядку і строків звітності виборних органів перед членами профспілки. Ці питання є внутрішні і повинні регулюватися виключно статутами профспілкових організацій.

Щодо позбавлення права профспілок користуватися майном, повідомляємо, що значна частина майна профспілок була побудована за рахунок профспілкових внесків.

Виключення частини шостої статті 249 КЗпП України, частини другої статті 42 та статті 43 Закону про профспілки щодо надання профспілковим організаціям будинків, приміщень, споруд для ведення культурно-освітньої, оздоровчої, фізкультурної та спортивної роботи, суперечать статті 11 Конвенції МОП № 87, статті 22 Конституції України та частині другій статті 4 Закону про профспілки. Відповідно до пункту 16 Рекомендацій щодо захисту прав представників працівників на підприємстві та можливостей, які їм надаються № 143 (далі - Рекомендації № 143) адміністрація підприємства повинна надавати представникам працівників на умовах та в обсязі такі матеріальні можливості й інформацію, які можуть бути потрібні для виконання їхніх функцій.

Необхідно зазначити, що назване майно надається профспілкам не у власність, а для здійснення ними своїх повноважень. Так, наразі профкомам надаються у користування приміщення для роботи та проведення зборів своїх членів у порядку, передбаченому колективним договором. Передача у користування будинків, приміщень, споруд, призначених для ведення культурно-освітньої, оздоровчої, фізкультурної та спортивної роботи серед працівників підприємства, установи, організації та членів їх сімей, та оздоровчих таборів здійснюється роботодавцями на договірних засадах.

Згідно статті 4 Закону про профспілки закони та інші нормативно-правові акти не можуть бути спрямовані на обмеження прав і гарантій діяльності профспілок, передбачених Конституцією України та цим Законом.

Крім того, у прикінцевих положеннях до проекту закону авторами передбачається передати у державну власність все майно профспілок колишнього Союзу РСР і УРСР та їх об'єднань, розташоване на території України, та яке станом на 24 серпня 1991 року перебувало у їх віданні, володінні та/або користуванні.

Зазначена норма спрямована на захоплення майна професійних спілок та порушує статтю 41 Конституції України, статті 319, 321 Цивільного кодексу України, статті 12, 34 Закону про профспілки, якими визначаються засади незалежності профспілок, а також права власності профспілок та їх об'єднань. Зокрема, відповідно до частини сьомої статті 34 цього Закону позбавлення профспілок права власності, а також права володіння та користування майном, переданим їм у господарське відання, може мати місце лише за рішенням суду на підставах, визначених законами.

З цього приводу, необхідно зазначити, що експерти Комітету МОП зі свободи асоціації неодноразово наголошували на тому, що захист профспілкового майна є важливим для забезпечення свободи об'єднання. МОП у низці випадків приймала рішення, що будь-які обмеження на свободу профспілок щодо управління та використання їх майна і коштів на їх розсуд є несумісними з принципом свободи об'єднання, закріпленим

Конвенцією МОП № 87.

Крім того, необхідно зазначити, майнові об'єкти на праві власності Федерація незалежних профспілок України одержала від Загальної конфедерації профспілок Союзу РСР по договору в установленому порядку та відповідно до чинного на той час законодавства в листопаді 1990 року, тобто до прийняття Акта проголошення незалежності України як політико-правового документу, ухваленого позачерговою сесією Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991 року, яким проголошено незалежність України та створення самостійної української держави - України. Таким чином, постанови Верховної Ради України від 10 квітня 1992 року та від 4 лютого 1994 року не можуть поширювати свою дію на законно набуте майно ФПУ.

Рішенням Вищого господарського суду України від 19 лютого 2015 року було прямо рекомендовано відповідним судам звернути увагу на необхідність ретроспективного дослідження питань реорганізації профспілкових організацій СРСР та утворення Федерації незалежних профспілок України, вивчати компетенцію профспілкових органів СРСР, зокрема, Всезагальної конфедерації профспілок СРСР приймати рішення про зміну правового режиму майна, яке перебувало у її власності, та передавати спірне майно у власність іншим організаціям.

Намагання органів державної влади заволодіти майновими активами профспілок, які використовуються як приватна власність для здійснення статутної діяльності протирічать також статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Крім того, пропонована стаття 2-1 Прикінцевих положень не передбачає відповідного відшкодування профспілкам їх вартості, як визначено у статті 41 Конституції України. Майнові об'єкти, які перебувають у власності профспілок, не були частиною державного майна СРСР та УРСР, а створювались коштами профспілок, тому їх вилучення на користь держави є незаконним.

Департамент правового захисту